

KÜLÖNFÉLÉK.

Az unitarizmus és az egyéniség.

Az unitárius lelkész körnek 1913, okt. 25-én Kolozsvárt a kollégium disztermében népes és tartalmas gyűlése volt. A gyűlésen Kisgyörgy Sándornak gazdag lelkészi tapasztalatokon nyugvó felolvasása után egy igen életbevágó elvi kérdés fölött volt magas nívón járó vitatkozás, amely az unitarizmus és az egyéniség kérdésének a tisztázása körül folyt. A vitatkozásra Lőfi Ödon bölöni lelkész felolvasása adott alkalmat, aki tartalmas felolvasásában a kérdést úgy oldotta meg, hogy „az unitarizmus az egyén vallása.” Sajnáljuk, hogy terünk nem engedi meg a felolvasásnak ebben a füzetben való közlését. Az eszmecsere a felolvasás gondolataiból indult s tanulságosabb volna olvasóinkra, ha előbb a felolvasást, azután a hozzászólásokat közölhetnők. De azt hisszük, hogy ugysis az ügynek teszünk szolgálatot, midőn a hozzászólások lényeges tartalmát a következőkben ismertetjük. Nekünk, a kik az értekezleten elejétől végig jelen voltunk, az volt a benyomásunk, hogy a lelkész kör hosszú évek annyi vajudása és kevés értékű szervezeti kérdések tárgyalása után tulajdonképen most találta meg igazi munkamezejét. Ha ezen a munkamezőn a mostani kezdethez méltóan fog munkálni, a lelkészi kör nem hiába alakult. S nem akarunk egyáltalában nagyot mondani azzal, ha megemlítjük, hogy a tárgyalás alatt a régi hitvitázó nagy zsinatok elevenedtek fel emlékezetünkben. A három és fél napig tartó tanácskozások közül — úgy hisszük — ez a vita volt a legtöbb építő és felemelő hatással a résztvevőkre.

Dr. Boros György: A felolvasás lényegével egyetért, de meg akarja világítani, mint érti azt.

Az emberek könnyen összezavarják a megszokott szövegeket az eszme lényegével. Már a felolvasásban olyan elemek vannak, amelyeket jó tisztán látni. „Az unitárius vallás” alatt soha senki nem ért egyéni vallást, mert az

egy történelmileg kifejlődött hitrendszeret jelent. Aki a kérdéseket érdemileg tárgyalni szokta, tudja, hogy az unitárius vallásban nagyon kevés tételbe összefoglalhatók a hit kifejezései. Némelyek elégségesnek tartják ezt az egyet: Hiszek egy Istenben. Mások öt tételbe foglalják össze. Akárhány tagból állanak az ilyen meghatározások, arra valók, hogy tájékozhatunk másokat a mi vallásunk felől, de azt nem jelentik, hogy minden egyén megelégszik ezekkel, vagy a hozzájuk hasonlókkal.

Ha megfordítjuk a tételt és azt mondjuk: az egyén vallása unitárius vallás, sokkal közelebb járunk az igazsághoz, mert ez azt jelenti, amire Dávid Ferencz építette reformját: a hit Isten ajándéka. Mindenkinek az az ő igaz egyéni hite, amit neki az Isten ajándékoz, vagy a biblia régebbi kifejezése szerint: amit Isten kijelent, „mert amit az emberek Isten felől tudnak, nyilván van ő bennük, mert az Isten kijelentette nekik“. Ez azt is jelenti, hogy az unitárius fölfogás szerint senkit sem szabad zavarni az ő egyéni hitében és meggyőződésében. Meg kell becsülni a meggyőződést.

De mindamellet is, hogy az egyéni hit és meggyőződés oly nagyon becses, mert ezen épült föl az unitárius vallás, nem volna helyes azt következtetni, hogy az egyéneket, tehát mindenkit a maga mentére kell hagyni a vallás dolgában. Luther is a hitre épített, de egészen más volt a fölfogása, mert ő a Krisztusban, az ő megváltói szerepében való hitet értette alatta. Ezzel azt akarja elérni, hogy az egyházzal, illetőleg az egyház földi helytartó fejedelméről elterelje a figyelmet. Az írást is elvetette, ha nem a Krisztust prédikálta.

Dávid Ferencz az egyéni hitet értette, de ő az írást magyarázó és megvilágosító lelket, a hit dolgában a lelkiismeretet, a bölcs megfontolást tartotta szükségesnek és nélkülözhetlennek.

A reformáció a tömegvallás ellen irányult. Az ellen, ami a ritus körében fejlődött ki s az egyén vallását a hit nélküli cselekedetekre szorította, mert ez a lelket megfosztotta önmagától, az embert a lelkétől. A lélek üdvözülése mindentől függhetett, csak magától a lélektől nem.

Ha ki akarunk szabadulni ebből a dilemmából, vissza kell mennünk Jézushoz, hogy lássuk, hogy tudott ő valláshoz, az egyén vallásához jutni. Úgy, hogy a lelkét kiszabadította a hit és cselekedet-formák nyűgéből és elment egyenesen az Atyához. A lélek, az olyan nagy lélek, amilyen neki adott, meglátta az atyát és megértette az atya akaratát. Jézusnak volt egyéni vallása. Ez juttatta őt ahhoz a boldogsághoz, amely az Isten meglátásában áll. De még sem azt mondotta, hogy legyen meg mindenkinek a maga vallása, hanem azt mondotta: kövessetek engemet és én megmutatom nektek az atyát, mihelyt megtisztul a szívetek és olyanok lesztek, mint a kis gyermekek.

Mi azt mondjuk, hogy a mi vallásunk legközelebb áll a Jézuséhoz. Azt is kell mondanunk, hogy ennek a vallásnak van evangéliuma, amelyet apostoli buzgósággal kell hirdetni, hogy akik sötétségben járnak, lássanak nagy világosságot. Lássák meg, hogy minden lélek eljuthat Istenhez s az atya közönségét megérezvén, érezze, hogy ennélfogva egyik vagyunk s ennek alapján lehetséges a hitnek az az uniója, amelyet Dávid Ferencz hirdetett, de amelyet csak most kezd megérteni az emberiség. Megérti és élvezzi azokon a gyönyörű összejöveteleken, amelyeknek mindenike az első pünkösöd hatását gyakorolja a lelkekre.

Kiss Sándor lelkész: Az utolsó öt év alatt egyházunkban sok félreértésre adott okot az egyéni hit erejének és fontosságának hangoztatása az egyházi szervezet erejének túlbecsülésével szemben. Szóló is azok közé tartozik, akik ezt hangoztatni szokták.

A félreértések inkább az egyéni hit kiemelésével járható következmények félremagyarázásaiból és rémképeiből származnak. Valahányszor írjuk, vagy mondjuk, hogy az egyéni meggyőződés ereje elsőrendű érték a szervezet erejével szemben, mindannyiszor azok, akiknek ereje és egzisztenciája a szervezetben nyugszik, felszisszennek, hogy ez egyjelentésű az anarchiával, fegyelmetlenséggel, a hatósági engedelmesség megtagadásával. Ez azt jelenti, hogy mindenki szabadon, tetszése szerint adminisztrál, ha kell reformál stb. Ezeket a következtetéseket pedig csak az uralomvágy szenvedélye sugalmazhatja, de a józan értelem nem. Mert hiszen vitán felül áll az a tény, hogy az egyházi szervezet nem öncél, hanem eszköz magasabb célok szolgálatára, amelynek fontosságát nem lehet kicsinyelni.

Itt egyszerű értékcsereőről van szó, amely az egyháztörténelemben már többször ismétlődött. A meggyőződés erejének, valamint a szervezet fontosságának az elbírálásánál az elsőrendű értéket szóló az egyéni meggyőződésnek adja, de mindjárt utána teszi a szervezet fontosságát.

A protestantizmusnak nagy hibája az, hogy a római mintára készített szervezetben az egyéni meggyőződés erejét eltompította, kétségtelenül azért, hogy a szekták szaporodását megakadályozza. Ha kellett is ez bizonyos fokig, de a legcsekélyebb túlhajtása ennek éppen létjogosultságát támadja meg. S hogy sok protestáns ifjú a reverzálist minden nagyobb lelkiismeretfurdalás nélkül adja meg, az annak tulajdonítható, hogy a nevelésben ez az individuáлизmus elvesz.

Józan Miklós: Az unitarizmus az egyén vallása, szemben a tömegvallással, amely intézményeivel megköti annak további fejlődését. Ám az unitarizmusnak is, ha nem akar elveszni a filozófiák váltakozó rendszereiben, külső szervezetre szüksége van, amint azt a körülöttünk tündöklő ősök* is bizonyítják, akik annak idején életet és vért áldoztak az unitarizmusért. Ez a tradíció minket is kötelez. S a már szabadabb korszak ugyancsak int, hogy amit ők számunkra megőriztek, veszendőbe menni ne engedjük. Az unitarizmus nem köti meg az embert hitében és lelkiismeretében. Csak a merő szubjektivitás helyett objektív kialakulást követel. Az unitarizmus az egyén vallása, midőn az univerzumot egy nagy egésznek, az emberiséget egy óriási egyéniségnek, múltat, jelent, jövőt az örökkévalóság jegyében állónak tekinti s felülemelkedve a kicsinyes felekezeti korlátokon, minden embert testvérként fogad keblére. S legmagasabb ideálja az isteni fiúság hatalmas revelációja: „Én és az Atya egy vagyunk!” Vallása és világnézete, hite és meggyőződése minden felvilágosult embernek. Mint ilyen, ápoljuk, szeresük és hirdessük a mi vallásunkat jó és rossz időben.

Csifó Salvmon: A felolvasás címe a-, hogy az unitarizmus az egyén vallása. Nézete szerint e tételnek megfordítva kellene állania, vagyis úgy, hogy az egyén vallása unitarius, mert ha az életet, az embereket, az

* Célzás a díszterem relief-képeire.

egyéneket külön-külön vizsgálja, s az embereknek vallásos nézeteit csakis önmagukban és mindentől eltekintve, egyéni életük megnyilatkozásában kutatja, azt látja, hogy az az igazság, hogy az *egyén vallása unitárius*. Érti ezalatt kinek-kinek felépített hitnézetét. Szerinte ugyanis, nagy különbséget kell tenni a *hit, a vallás, a felekezet és egyház között*. A *hit* mindenkinél sajátos egyéni meggyőződése, melyet felépíteni segíthet ugyan minden embertársunk, környezetünk, a felekezet vagy egyház, értelmi tehetségünk, felvilágosodásunk, esetleg befolyásolhat a babona, cifoítélet is, de azért mégis oly sajátos tulajdona az embernek, hogy alig akad két egyén, akinek hite teljesen megegyezne mindenben. Az ily egyéni hitet pedig mélyebb vizsgálódásra, csaknem mindenkinél *unitáriusnak* látja. Mert más dolog a *vallás*, mely az egyéni, esetleg társulati hitnek — mely nem mindig azonos — a külső megnyilatkozása. És más dolog, ha *felekezetről*, vagy éppen *egyhásról* beszélünk. Ezek már hit által létrehozott szervezetek, melyekben soha sem kell és szabad azt keresnünk, hogy minden egyes tagnak a hite azonos és teljes mértékben fedi a felekezetek vagy egyházak által nyilvánosságra adott hittételeket. A felekezetek, egyházak szervezkednek általok elismert bizonyos hitbéli igazságok terjesztésére és ezzel kapcsolatos célok elérésére, tehát életműködésre, hatalom gyakorlására és érvényesülésére, önmaguk választván meg erre eszközeiket. A felekezetek és egyházak egyéneinek hite, sőt felfogása sem mindenben egyezik meg. Áll ez különösen a róm. kath. egyház tagjaira, még ha a feltétlen hívés is kötelező rájuk nézve, mert a külső kötelezettség, sőt kényszerítés még nem dolgozza egészen át a belső életfolyamatot is.

Már most, ha én vagy bárki is egy felekezetnek vagy egyháznak tagja, az csak azt jelenti, hogy az én egyéni hitem hét vagy nyolc, esetleg kevesebb részben, egyezik az illető felekezet vagy egyház által megállapított, elfogadott hittételekkel és ezért ehez vagy ahhoz a felekezethez csatlakozom. Azokra a nézetekre, illetve ama hitemre vonatkozólag pedig, melyekben nem oszthatom az általánossal, alávetem magamat, nézetemet, hitemet az általánosnak. Vagyis 7 vagy 8 alkalommal hirdethetem az én lelkem igazságát, míg 9 vagy 10-szer csendes nyugalommal tűröm, az *egység* kedvéért, a mások — általam bár el nem ismert — hirdetett igazságait. Kölcsönös megegyezésen, hogy ne mondjam, kölcsönös paktumon nyugszik az egyház léte és szervezete. Azt nem mondhatom, hogy az egyházak hite unitárius, de azt ismételten fentartom, hogy a felekezetekben, az egyházakban az egyének hite túlnyomó részben unitárius.

Hogy pedig ez az egyéni hit nem nyilatkozhatik meg külsőleg úgy, a mint várnók és kellene: az hazánk sajátságos törvénycinek tudható be. Nálunk ugyanis, minden vallásszabadságunk mellett is, *bevett egyházak* és *elismert felekezetekről* szól a mindnyájunkat, mint állampolgárokat, kötelező törvény. S minden egyháznak bemutatott confessiója ismeretes, sőt helybenhagyott az állam által s egész a legújabb időkig felekezetben kívüliekről beszélni nem lehetett. Így köteles volt mindenki egyik vagy másik egyházhoz csatlakozni s egyéni hitét itt vagy ott az általánosnak bizonyos mértékben alárendelni. Ami megszülette aztán az érdekek szolgálatát is. Mindez azonban nem változtat azon, — bármely egyházhoz tartoznak is az emberek

— hogy fenn ne tartsam azt az általam igazságnak ismert tényt, hogy *az egyén vallása unitárius*.

Lőrinczi István: Tiltakozik az ellen a felfogás ellen, mintha azok, akik az egyén vallására helyezik a fősúlyt, nem becsülnék kellőképpen az ősök emlékét. A mult iránt nagy kegyelettel viseltetik. De éppen a mi őseink emléke követeli, hogy ne álljunk meg ott, ameddig ők eljutottak, hanem a reánk hagyott szent örökséget fejlesszük tovább, hozzájuk méltó eréllyel és bátorsággal. A fejlődésnek ne csupán elméletileg legyünk hívei, hanem vonjuk le annak a gyakorlati következményeit is. A fejlődésnek legfőbb biztosítóka az egyének teljesen szabad hite, meggyőződésüknek bátor hirdetése. Ezért ő is hirdeti, hogy az unitarizmus az egyén vallása.

Ferencs József püspök: Örömet fejezi ki, hogy a lelkész kör közgyűlésében részt vehet s ez örömet fokozza az, hogy amint látja, a lelkész kör megtalálta azt a tét, amelyen úgy a maga, mint az egyház érdekében hasznos munkásságot fejthet ki. Erről tanuskodnak azok a felolvasások, amelyek itt elhangzottak s amelyekre több oldalról kijelentett elismerés mellett, figyelemreméltó megjegyzések is tétettek. A maga részéről sem mulasztotta el a felolvasásokért elismerését nyilvánítani, valamint azokból kiindulva s azokhoz kapcsolva néhány észrevételt tenni.

Lőfi Ödön felolvasásában — úgymond a püspök — az individualis vallás jogosultságát tárgyalja s arra kiváló nagy súlyt helyez. Felolvasása tartalmas és szép is volt, de nézete szerint az individualis vallás jogosultsága ma nem is kérdés tárgya. Ugyan ki akadályozhatja és tilthatja ezt meg? Az újabb időben még az országos törvény is gondoskodik arról, hogy ha valaki az ő individualis vallásával nem tud behelyezkedni egyik vagy másik egyház által megállapított hitvallás keretébe, felekezetenkívülivé lehet.

Más kérdés azonban, hogy individualis vallással lehet-e egyházat alapítani? Úgy-e, hogy nem lehet. Ezért, aki valamelyik egyházhoz akar tartozni, köteles és kénytelen is az az által megállapított hitvallást elfogadni s azért az ő individualis vallását, vallásos nézetét egy s más pontra nézve alárendelni s kiegyeztetni az ő egyháza hitvallásával, amint ezt dr. Boros György s különösen Csifó Salamon afiai felszólalásaikban oly meggyőzőleg kifejtették és megmagyarázták.

És itt a püspök kapcsolatosan érintette a keresztelési formula megváltoztatása, az áldozó csüörtök eltörlése s egy újabb káté írásának szükségessége iránt egyházi lapjainkban fel-fel hangzott kívánságokat, valamint általában lelkészeinkben észlelhető bizonyos hitjavítási hajlamokat; amire nézve megjegyezte, hogy nem veszik-e észre, hogy ezzel maguk alatt vágják le a lát. Mert nem hiszi, hogy egyetlen lelkész is lenne, aki nem egyszer, de többször is hivatkozott volna prédikációiban arra, hogy a mi unitárius vallásunk kiállja a józan ész bírálatát és megnyugtatja a lelkiismeretet is. Mit akarnak hát reformálni hitelveinken? Ami a Kátét illeti, amely az egyházi hatóság helybenhagyásával adatott ki s van használatban, most midőn közelebbről 9-szer adta ki, sem talált benne semmit, amit abból ki kellene hagyni vagy módosítani igényelne hitnézeteinknek a tudomány előhaladásával összhangba hozatala végett. Pedig szabadelvű gondolkozásának, úgy véli, elég jelét adta 50 évet meghaladó egyházi szolgálata alatt. Nem akarja ezzel azt

mondani, hogy jobb Kátét s a szintén általa írt és tankönyvül használt „Hittan“-nál jobbat mások nem írhatnak: sőt kívánja, hogy írjanak is. De hitelvi tartalmuk azoknak sem lehet más, ha az Unitárius Káté és Unitárius Hittan címet igénylik maguknak.

Még kevésbé tudja a püspök helyeselni a keresztelési formula megváltoztatása és az áldozó csütörtök eltörlése iránt felhangzott kívánságokat; sőt ezekre nézve határozottan kijelenti, hogy úgy a keresztelési formula megváltoztatását, valamint az áldozó csütörtök eltörlése iránt felhangzott kívánságokat nem tekinti egyebeknek, mint az individuális vallásos meggyőződés egy-egy céltévesztett nyilvánulásának, amelyek legalább addig, míg ő a püspöki székhelyen ül, egyházunkban érvényesülésre nem számíthatnak. Mert csak egyházi legfőbb hatóságunk, az egyházi főtanács határozataival érvényesülhetnek. Egyházi főtanácsunkat pedig hitviták színhelyévé tenni, nem hiszi, hogy ma valaki óhajtaná. Ehhez képest egyben figyelmezteti is e lelkészeket, hogy tartsák magukat szorosan azokhoz; mert ellenkező esetben kénytelen lenne a legszigorúbb eljárást alkalmazni azokkal szemben, akik individuális vallásos meggyőződésükből indulva ki, egyházunk megalapítása óta megállapított és gyakorolt keresztelési formuláját megváltoztatni megkísérelnék s az áldozó csütörtököt, ezt az általános keresztény ünnepet ünnepnapnak tartani elmulasztanák. Általában ne ambicionálják lelkészeink magukat azzal, hogy unitárius vallásunk reformálására vannak hivatva, mert amint előbb is mondtá, a mi unitárius vallásunk a józan ész bírálatát kiállja s a ielkiismeretet is megnyugtatja. Különbön is melyik egyházat látják, hogy önmagával meg hasonolnák s hittételeit vita tárgyává tenné? Pedig a szentháromság, az erendő bűn, Krisztus megváltói munkájának értelmezése, erre mindinkább alkalmas lenne, mint a mi egyszemélyű Istenben való hitünk s Krisztusról való felfogásunk. S ha van a mi vallásunkban is, a mi talán még tisztább felfogást és világosabb értelmezést igényelne, az magától bekövetkezik, mint ahogy a víz, ha zavaros, tovább folyásával megtisztul anélkül, hogy rostát, vagy szűrőt kellene alkalmaznunk megtisztításához. Példa erre minden vallás a múltban szintűgy mint a jelenben.

Kisérvék figyelemmel lelkészeink — ezzel végzi beszédét a püspök — a theologiai mozgalmakat s legyenek szorgalmas munkásai ők is az egyházi irodalomnak, de ne törjék fejüket annyira a hitjavításért, mint inkább unitárius hitünknek megerősítéséért hiveikben és a gondjaikra bízott gyülekezetben. Lelkészkörük is szolgáljon ezen munkásságuk fejlesztésére. Közöljék itt egymással tapasztalataikat a gyakorlati lelkészek minél sikeresebbé tétele iránt, mint ahogy ezt ma Kisgyörgy Sándor affia tette igen szép és tanulságos felolvasásában. Kicsiny Sionunknak ne gyengítése, hanem építése legyen mindnyájunknak főtekrvése. Isten áldása legyen e munkásságukon.

Vári Albert elnök: Kijelenti, hogy a szőnyegen levő kérdés nem olyan természetű, hogy abban konkrét határozatot kellene hoznunk. Azonban úgy a szép felolvasás, mint az annak nyomában megindult és lefolyt vita nagyban hozzájárult az unitarizmus és az egyén kérdésének a tisztázásához. A felszólalások végső eredményét így összegezheti: Az unitarizmus a legteljesebb szabadságot enged az egyéniség megnyilatkozásának. Azt semmivel korlátozni nem akarja. Azonban az egyéniség igazi hite és meggyőződése

csak történelmi alapon fejlődhetik ki. A történelmi alapot figyelembe venni s egyéni hitét arra építeni, minden jó untáriusnak kötelessége.

Egyházi főtanácsi ülések. A főtanács jelen évi október hó 26., 27. és 28. napjain tartotta meg üléseit a tagoknak élénk érdeklődése mellett. Az ülést főtitelendő Ferencz József püspök úr tartalmas elnöki beszéddel nyitotta meg, utána Józan Miklós egyházi közügyigazgató szép imádsággal kérte isten segedelmét a tanácskozások folyamára is. A terjedelmes tárgysorozat egyes pontjai higgadt komolysággal tárgyalattak le. A püspök, E. K. Tanács és jószágfelügyelőség évi jelentései megnyugvással vétettek jóváhagyó tudomásul. A megilletődés érzelmeit keltette fel id. Br. Daniel Gábor tiszteletbeli egyházi főgondnok levele, melyben köszönetét fejezte ki az elmúlt évi főtanács üdvözlétéért, az őt és családját ért királyi kitüntetésért. Sajnálatlaltal és lankadatlan buzgó működésük elismerése mellett vétetett tudomásul Ürmösi Kálmán esperes, László Domokos és Iszlay László egyházköri felügyelő gondnokok lemondása s sikeres munkálkodásuk méltánylásául Ürmösi Kálmánnak tiszteletbeli esperesi s László Domokos és Iszlay Lászlónak tiszteletbeli egyházköri f. ü. gondnoki cím adatott. Örvedetesen fogadtatott Bálint István és nejének a fűzesgyarmati egyházközség javára tett 5000 kor. alapítványáról előterjesztett jelentés. Az évi pénztárvizsgálatról, a tordai megszünt gimnázium vagyoni ügyeiről, az egyházi közpénztár, a székelykereszturi gimnázium új épületének építése ügyében, 1911. és 12. évi főtanácsi bizottság általános jelentésére beterjesztett jelentések elfogadtattak és a szükséges további intézkedések megtétele az E. K. Tanácsra bízott. Örvedetes megnyugvást keltett, hogy a székelykereszturi gimn. új épület építése szépen haladt előre, s ha akadályok nem merülnek fel, az 1914—15 tanévben az új épületben kezdik meg a tanítást. A Bedő Albert és Benkő Mihály egyh. tanácsosok által kitűzött pályadíjakat Kovács Lajos lelkész nyerte meg s élénk óvációk mellett vette át a díjakat. A jószágfelügyelőségi szabályzat olyképen módosított, hogy az elnök 2000 kor., a tagok egyenkint 1000 kor. s jegyzője 400 kor. tiszteletdíjat élvezzen. Az E. K. Tanácsi irodán irodatiszti állás szerveztetett s az állás betöltése az E. K. Tanácsra bízott. Az 1902—1910 években nyugalmazott lelkészi özvegyek nyugdíjának lehető emelésére módott találni fölhívatott az E. K. Tanács. A kolozsvári egyházközségtől megvásá-

oltatott az egyik lelkészi házastelek. A segesvári, petrozsényi, fogarasi és brassói lelkészi állások évi javadalma meghatározott. Élénk érdeklődéssel tárgyalatott és mondatott ki a marosvásárhelyi és maroszentkirályi társsegélyközségek egyesítése marosvásárhelyi anyaegyházközség név alatt. A székelykereszturi gimn. tanárok fellebbezését a tanárok mellékfoglalkozását illetőleg elutasította a főtanács, kimondva, hogy nyereszkeskedő pénzügyvezetéseknél tanáraink nem vállalhatnak mellékfoglalkozást. Ürmösi Kálmán, Geréb Sándor, Pap Sándor és Halmágyi Károly lelkészek, saját kérésükre buzgó szolgálataik elismerése mellett nyugalmaztattak. Maroskörtől 1914 dec. 31-ig terjedő időre Fazakas Lajos nyárádszentmártoni lelkész, egyhangulag választván meg az egyházkör, az E. Főtanács választását helyben hagyta s új esperestől az esküt bevette. Az 1912 évi különböző számadások és 1914 évi költségvetések, valamint az 1912 évi összesített vagyonomérleg kevés észrevétellel elfogadtattak. Az előterjesztett tanügyi jelentéseket helybenhagyta az E. Főtanács és egyes szükséges intézkedés megtételével megbizta az E. K. Tanácsot. A különböző segélyalapok felhasználtattak s csak az keltett sajnálatot, hogy nem volt több felhasználni való. A Berde Mózsza gyümölcsészeti és méhészeti alapból szorgalom és jutalomdíjak adtak ki. A betérjesztett különböző indítványok egy része elfogadtatott. Az E. K. Tanács tagjaivá választottak 1914 jan. 1-től számított 6 működési évre: Csongvay Lajos, dr. Ferenc Ákos, Gál Jenő, Gvidó Béla, Gyöngyössi Béla, dr. Mikó Imre, Szent-Királyi Ferenc, Ürmösi Kálmán, Weress József. Egyházi tanácsosoknak választottak, egyházi részről: Kis Sándor, világi részről: Fekete Pál, Péter János, Székely János, Szentpáli Gyula, Vass Domokos. Megemléjtük még, hogy az ülés első napján tartott istentisztelet alkalmával szép imát és beszédet mondott Győrfi István lelkésztanár, szépen énekelt Boross Irén k. a. és a közebeden sikerült szép köszöntőt mondott a Berde serleggel kötött beszédben Józsa Miklós esperes. (v. m.)

Egyházi statisztikai adatok. A *Chronik der Christlichen Welt* ez évi 44-ik számában Az *unitárius egyház Magyarországon* c. alatt ezeket olvassuk: A magyarországi unitárius egyház az 1910 évi népszámlálás szerint 115 anya-, 7 társ- és 58 leányegyházközségből áll, melynek lélekszáma Magyarországon 74275, Horvát-Szlavonországban 21, összesen tehát 74296, az összes népesség 0.4% a. Ez egyházközségeket 108 lelkész és 3 segédlelkész gon-

dozza. A papnövendékek száma 1911-ben 20 volt. Az unitáriusok az egész országban szétszórtnak vannak. Törzsük azonban az erdélyi részekben van, különösen Udvarhely, Torda-Aranyos, Maros-Torda és Háromszék megyékben. Erdély többi megyéiben csak 10, 20, 30 lelket találunk. Erdélyen kívül csak Budapesten (2120) és Hódmezővásárhelyen (477) vannak nagyobb számban és egyház-községgé szervezve. 1910-ben született 2456 gyermek, közülük 350 házasságon kívül Vegyes házasság 40 esetben kötött. (Ez hibás. 325 vegyes házasság volt ami az összes házasságok 40 %-a.) Egyházilag megáldottak a „tisztá” házasságok 100 %-a, de a vegyes házasságok sokszor más egyházaknál áldotnak meg. A gyermekek 89,2 %-a kereszteltetett meg, a halottak 90 %-a egyházilag temetett. Ez a rossz százalékszám bizonyosan a nagy elszórtaságukra vezethető vissza. Az áttéréseknél az unitárius egyház nyereséget mutat. 1910-ben 176 tért át az unitárius vallásra és 164 tért ki, 1911-ben 181 és 118, 1896 óta összesen 403 és 360. Az egyház 34 elemi népiskolát tart fenn, melyek közül 33 állami segínyt élvez, két főgimnáziumot (Kolozsvár, Székelykeresztúr) és egy teológiai intézetet (Kolozsvár.) Iskolai államsegély 94443 K ra megy, ezen kívül az unitárius egyház 150000 K rendkívüli és 100000 K rendes államsegélyt kap. 1912-ben a különböző egyházi tisztviselők választását és kinevezését új egyházi törvénnyel szabályozták. A vallás tanításnak új tervét és reformját készítik elő. Vallásos előadásokat kellő időben bevezetik, illetőleg szaporítják. Az érvényes egyházi törvények kodifikálását sürögősen szükségesnek tartják. Ép így az unitárius egyház szellemének megfelelő szabatos keresztelési és konfirmációi formulákat sürgetnek. A különböző esküformák átdolgozását is készítik. S mindezt a „szabadelvűség” jegyében, és pedig nem csak azért, „mert korunk a demokrata szabadelvűség” kora, hanem azért is, „mert a jövő haladás csak ez irányban lehet üdvös és egészséges.”

Az unitárius egyház a legteljesebb joggal nevezhető „magyar” egyháznak, mert tagjai - a bevándorolt külföldieken kívül - csupa magyarok és csak magyarul prédikálnak.“ Ennyi a Chronik der Christlichen Welt cikke. Köszönettel tartozunk a folyóiratnak állapotaink tárgyilagos és jóakaratu ismertetéséért.

Hogyan „vizitál” a szász püspök? Az *Evangelikus Lap* idei 39. száma a fentebbi címen Sz. L. fordításában a „*Dorfkirche*”-ből egy cikket közöl. Első pillanatra meglepi az olvasót, hogy a hazai szászok egyházi intézményeiről nem sokat tud s amit tud, arról sem közvetlenül, hanem németországi neves egyházi férfiak látogatásairól közölt írásokból értesül. Amit a szász püspök kánoni látogatásai alkalmával a gyülekezet apraja-nagyja előlített nemzeti szempontból kiemel s amit a magyar nemzeti állam intézményeiről mond, az erősen kihívja a kritikát. De ezzel nem akarunk foglalkozni. A mi szempontunkból fontosabb az egyházi élet bel-

sőséget építő, a vallás erkölcsi élet tisztasága felett őrködő az a munka, melyet e vizitálások alkalmával kifejt. Olvasva azokat a kérdéseket, melyeket a püspök a gyülekezethez intéz, gondolkozóba esünk, nem kellene-e nálunk is az esperesi és püspöki vizsgálatok és látogatások ú. n. kánoni kérdéseit revízió alá venni s a megváltozott gazdasági, társadalmi és erkölcsi viszonyok és állapotok szerint módosítani, kiegészíteni? Sajnáljuk, hogy nincs terünk e cikk teljes közlésére. De felhívjuk e szász egyházi intézményre mindazok figyelmét, kiknek unitárius népünk vallás-erkölcsi élete és gazdasági boldogulása szíven fekszik.

Tanári kongresszus. Nov. 15-én harmadszor gyűlt össze az ország középfokú iskoláinak tanító személyzete Budapesten, hogy igazáért küzdjön. Nem új vívmányokért, hanem — amint a kongresszus elnöke, Négyesy László megnyitójában mondotta — azért, hogy adják meg, amit elvettek és adják meg inár végre-
valahára, amit régen mégígérték. A magyar középiskolától elvették a tanárság harmincéves szolgálata százados jogát. És elvették akkor, mikor az összes tisztviselői ágazatok szolgálatát 40-ről 35 évre szállították alá. Kulturaellenes volt a törvényhozásnak ez az elharmarkodott intézkedése, melybe a tanárság nem nyugodhatik bele, mert ez ellen csak egy, de megdönthetetlen érv állítható: nem a tanár, hanem az iskola, a nevelés, a nemzet jövő reményei érdeke az, hogy ne kifáradt erők dolgozzanak a középiskolában. És megígérték, de mindeziéig nem teljesítették, hogy a tanárság egyenlő arányban osztassék be a IX., VIII. és VII. fizetési osztályokba. Nyomasztó életviszonyok s a lelkeken ülő keserűség hozták össze ezt a kongresszust, amely ilyen lelkiállapotában is az oktatószövetség és az egyetemes tanügyi kongresszus eszméjének elfogadásával jelét adta annak, hogy feladatának és hivatásának magaslatán áll. A kongresszus foglalkozott a nem állami tanárok nyugdíjügyével is és egyhangúlag kérte, hogy az új nyugdíjtörvény kedvezményei terjesztessenek ki rájuk is, azonban anélkül, hogy ezért a 30 éves szolgálat évszázados jogáról le kellene mondaniok. A miniszter képviselőjében Boncz miniszteri tanácsos volt jelen a kongresszuson. Szeretnők remélni, hogy ezek a sérelmek végre orvosoltnak, hogy a tanárság nyugodt lélekkel vehessen részt abban a nagy reformmunkában, mely előtt a középiskola áll s melytől a nemzet gerincét alkotó középosztály jövője függ.

Felekezeti tanítók lakáspénze és családi pótléka. A válás- és közoktatásügyi miniszter rendeletet bocsátott ki, amelyben kimondja, hogy a fentartó hatóságok a felekezeti tanítók lakáspénzét az állami tanítók által élvezett lakáspénz összegéig fölemelhetik s tanítóik gyermekei részére családi pótlékot rendszeresíthetnek anélkül, hogy akár az egyik, akár a másik körülmény az államsegély megvonására szolgálhatna okul.

A debreczeni egyetem. Amint a lapokból értesüünk, egy debreczeni küldöttség a közoktatásügyi miniszterrel megállapodott abban, hogy a debreczeni egyetem nem fokozatosan, hanem 1914 szeptemberében teljes teológiai, jogi és bölcsészeti fakultással mintegy 27—28 rendes tanárral megnyílik. A költségtöbbletet részben az egyházkerület, részben az állam fedezi. Az új egyetem helye egyelőre a kollégium régi épülete lesz, amely az öszön kivo nult s átköltözött díszes új épületébe.

Egyházellenes mozgalom Berlinben. Berlinben a felekezeten kívül állók egyesülete, amely összeköttetésbe lépett a Haecckel és Ostwald természettudósok vezetése alatt álló „monista szövetség”-gel, lázas agitációt fejt ki, hogy az ev. államegyház híveit felekezetnélkülivé tegye. Az izgatás eredménye gyanánt már több, mint 4000 hívő jelentette be az egyházból való kilépését. Legutóbb nov. 22-én este 12 helyen tartottak ily irányu gyűlést, amelyeken Ostwald, Liebknecht és számos socialista képviselő jelent meg, akik heves hangon támadták az egyházat és felszólították a jelenlevőket az egyházból való kilépésre, amit nagyon sokan meg is fogadtak.

Fejes István, a tiszántúli ref. egyházkerület ösz püspöke, dec. 1-én 78 éves korában, 3 évi püspöksége után meghalt. A ref. egyház legkiválóbb vezető férfiainak egyikét vesztette el. Egyházán kívül társadalmi és irodalmi működésével is elismerést érdemelt ki. Temetésén a közoktatásügyi kormányt Benedek Sándor államtitkár képviselte s a ref. egyház sok kitünősége volt jelen.

Bethlen és Eötvös-ünnepély kollégiumunkban. Nov. 15 én szép ünnepélyt rendezett az igazgatóság és ifjuság Bethlen Gábor fejedelmé választásának 300-dik, az első és legnagyobb magyar közoktatásügyi miniszter, Eötvös József születésének 100-dik évfordulója emlékére. Bethlen emlékét Kelemen Lajos főgimn. tanár, Eötvöst dr. Gál Kelemen igazgató ujtotta fel. Előbbi szabad előadásában tanulságos módon állította az ifjuság elé, Bethlen korszakos nagy alakját. Utóbbi Eötvös kulturpolitikájával foglalkozott s rámutatott arra, hogy Eötvöst elméletben és gyakorlatban egyaránt filozófiai mélyrelátása és emberszerető nagy szive vezérelte. Az unitárius ifjuságnak kétszeres oka van Eötvös emlékének áldozni, mert ő is ott volt elvei osztályos társaival a negyvenes évek nagy magyar reformerei között, kik a vallás- és hitszabadság elvét törvénybe iktatták s ezzel az unitárius egyházat Magyarországon is a törvényesen bevett vallásfelekezetek közé sorolták. Az ifjuság verseket szavalt és a dalkör énekei nyitották meg és zárták be az ünnepélyt.

